

Econder |

International Academic Journal

[Econder], 2023, 7 (2): 97/ 120

İş Yapma Kolaylığı: Türkiye ve Avrupa Birliği Karşılaştırması¹

&

Ease of Doing Business: Comparison of Turkey And European Union

Mehmet BOZKURT

Yüksek Lisans, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Anabilim Dalı, Gaziantep,

Master, Gaziantep University, Institute of Social Sciences, International Trade and Logistics, Gaziantep,

E-Mail: mehmet27bozkurt@gmail.com

Orcid ID: 0009-0009-9048-8233

Taner AKÇACI

Prof. Dr., Gaziantep Üniversitesi, İİBF, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Anabilim Dalı

Prof. Dr., Gaziantep University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, International Trade and Logistics

E-Mail: akcaci@gantep.edu.tr

Orcid ID: 0000-0002-5343-0894

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received : 30.09.2023

Kabul Tarihi / Accepted : 26.12.2023

Yayın Tarihi / Published : 31.12.2023

Yayın Sezonu : Aralık

Pub Date Season : December

Cilt / Volume: 7 Sayı – Issue: 2 Sayfa / Pages: 97- 120

Atıf/Cite as: Bozkurt, M., & Akçacı, T. (2023). İş Yapma Kolaylığı: Türkiye ve Avrupa Birliği Karşılaştırması. Econder International Academic Journal, 7(2), 97-120. <https://doi.org/10.35342/econder.1368972>.

¹ Bu çalışma Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Ticaret ve Lojistik Anabilim Dalında tamamlanan aynı adlı yüksek lisans tezinden hazırlanmıştır.

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Hayrettin KESGİNGÖZ- KSU University, Kahrmanmaraş, 46000 Turkey. All rights reserved.

Özet

İş yapma kolaylığı, bir ülkede şirket kurmaktan ruhsat alma işlemlerine, işletme faaliyetlerinden mülkiyet edinmeye, vergilendirmeden iflas ve tasfiyeye kadarki tüm iş ve işlemlere ilişkin süreçlerin niteliklerini ifade etmektedir. Mevcut ve potansiyel yatırımcılar açısından iş kurma kolaylığı; istihdam, katma değer, yenilikçilik, büyüme, kalkınma, patent vb. gibi bir ülke ekonomisi için önemli sonuçlar ortaya koyabilmektedir. Bu kapsamda önemli bir veri kaynağı olan İş Yapma Kolaylığı Endeksi (İYKE), ekonomik faaliyetin açık ve tutarlı kurallardan yararlanabilme ilkesine dayanmakta olup mülkiyet haklarını belirleyen, anlaşmazlıkların çözümünü kolaylaştıran, sözleşmelerde keyfilik ve kötüye kullanıma karşı koruma sağlayan kuralları merkeze almaktadır. Bu çalışmanın amacı Dünya Bankası tarafından düzenli olarak yayımlanan İş Yapma Kolaylığı Endeksi (İYKE) verilerine göre 2019 ve 2020 yılları itibariyle Türkiye ve Avrupa Birliği üyesi ülkelerin belirlenen kriterlere göre karşılaştırılmasıdır. Çalışma sonucunda Türkiye'nin iş yapma kolaylığı endeksi kriterlerine göre sözleşme ve iflas süreçlerinde iyileştirmeler yapması, vergi oranlarını mevcut imkanlar dahilinde azaltması, ihracat işlem ve süreçlerinde kolaylaştırıcı önlemler alması, iyi skorlar elde ettiği kriterlerde ise güçlendirmeler yapması gerektiği tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: İş Yapma, İş Yapma Kolaylığı Endeksi (İYKE), Türkiye, AB, Yatırım

Abstract

Ease of doing business refers to the results of the evaluations of all business and transactions from establishing a company in a country to obtaining a license, from business purposes to obtaining goals, from taxation to bankruptcy and liquidation. Ease of starting a business in terms of current and potential considerations; Employment, added value, productivity, growth, development, patent etc. can have important consequences for the economy of a country such as, Ease of Doing Business Index (EODBI) which is an important data source of this situation, is based on the principle of benefiting from the open and surrounding rules of economic activity and is located in the center of the provisions of protection against which carry out their duties, facilitate the resolution of objects, ensure arbitrariness and use in contracts. The aim of this study is to compare according to the determined parameters of Turkey and European Union member countries as of 2019 and 2020 according to the Ease of Doing Business Index (EDBI) controls published regularly by the World Bank. As a result, it has been determined that according to Turkey's business index criteria, shortening the contract and bankruptcy

processes, the return of tax rates in the content of current expectations, taking facilitating measures in export transactions and transactions, and working time are required in the criteria of obtaining good scores.

Keywords: Doing Business, Ease of Doing Business Index (EDBI), Turkey, EU, Investment

Giriş

Ülkelerin büyümesi ve kalkınmasında yatırım yapan işletmeler asli rol ve öneme sahiptir. İstihdam, katma değer, dış ticaret, girişimcilik ve yatırım boyutlarında ekonomik sistemin temelinde yer alan işletmelerin faaliyetlerinin kolaylaştırılması ve özendirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda işletme kurma, faaliyetlerde bulunma, vergilendirme, mülkiyet devri, izin ve ruhsat süreçleri, hissedar hakları vb. gibi prosedürlerin optimal seviyelerde olması gerekmektedir (APEC, 2009). İşletme kurmanın aşırı prosedürlere bağlı olması, yüksek oranlı vergilerin alınması, yatırımcı ve hissedar haklarının güvencesinin olmaması, alacak ve borçluların korunmaması gibi durumlar söz konusu olduğunda yerli ya da yabancı kişi ve kurumlar yatırım yapmakta çekinceler yaşayabilirler (European Commission, 2017).

Yatırımcılar için temel bilgi kaynaklarından biri olan İş Yapma Kolaylığı Endeksi (İYKE) (Doing Business Index) bir ülkedeki ekonomik faaliyetin açık ve tutarlı kurallardan yararlanabilme ilkesine dayanmakla birlikte mülkiyet haklarını belirleyen, anlaşmazlıkların çözümünü kolaylaştıran, sözleşmelerde keyfilik ve kötüye kullanıma karşı koruma sağlayan kuralları merkeze almaktadır. Bu kapsamda araştırmanın problemi İYKE derecesinde Türkiye'nin yerinin analiz edilebilmesidir? Türkiye ve AB üyesi ülkelerin karşılaştırmalarına göre mevcut durumları nasıldır? sorusudur. Probleme dayalı olarak araştırmanın konusu ise İYKE sıralamasında Türkiye'nin 190 ülke içerisindeki yeri ile Türkiye ve AB üyesi ülkelerinin karşılaştırılmasıdır. Araştırmanın amacı; İYKE skorlarına göre Türkiye'nin yerinin belirlenebilmesi ve AB ile belirlenen kriterlerde karşılaştırmalar yaparak ekonomik veya politik açıdan güçlü ve zayıf yönlerinin belirlenebilmesidir. Çalışmayı önemli hale getiren unsur ise yabancı yatırımcıların ülke içerisine çekilebilmesinde önemli bir veri olan İYKE kapsamında Türkiye hakkında değerlendirmeler yapılabilmesidir. Diğer bir önemli husus ise İYKE konulu ulusal literatürde az sayıdaki çalışmalardan biri olması ve bu alanda kapsamlı olarak hazırlanmış olmasıdır. Çalışmada 2019 ve 2020 yıllarına ilişkin İYKE endeksi nitel ve nicel unsurlar bağlamında ayrıntılı olarak incelenmiş olup AB ve Türkiye açısından belirlenen kriterlerde karşılaştırmalar yapılmıştır.

İş Yapma Kolaylığı Endeksi

İş Yapma Kolaylığı Endeksi (İYKE) (Ease of Doing Business Index (EODBI) 2002 yılından itibaren düzenli olarak yayımlanan, Dünya Bankası grubunun önde gelen üç Ekonomisti Simeon Djankov, Michael Klein ve Caralee McLiesh tarafından ortaklaşa oluşturulan bir çalışmadır. İlk endeks çalışmasında 85 ülkedeki girişimde ya da yatırımda bulunan firmalar incelenerek bunların teşebbüslerinin yasal olarak yatırıma dönüşebilmesi için karşılanması gereken prosedür sayısı, resmi işlemlerin süresi ve

resmi maliyetler dikkate alınmıştır. Yapılan ilk çalışmalar sonucunda iş yapma sürecindeki zorlukların söz konusu olduğu ülkelerde yolsuzluk, kayırma, haksız tutum, kayıt dışılık, yasadışı, şeffaf olmayan tutumlar vb. gibi durumların yüksek olduğu belirlenmiştir (Fibra, 2018: 34-35; Karanja, 2021). İş yapma kolaylığı bakımından görece daha iyi olan ülkelerde ise tersi bulgular ortaya konulmuştur. İş yapma kolaylığında kötü durumdaki ülkelerin ekonomik olarak iyileşme gösteremediği, iyi durumda olanların ise önemli avantajlara sahip oldukları görülmüştür. Bu tür veri bulguların yayımlanmasıyla birlikte ülkeler hem kendi içindeki yatırımcıları özendirmek hem de uluslararası sermaye dolaşımından yararlanabilmek için çeşitli reformlara yönelmişlerdir. Söz konusu endeksteki sıralamadaki yerlerinde iyileşme kat eden ülkelerin yatırım bakımından yükseliş kat ettiği görülmüştür (Fibra, 2018: 34-35; Karanja, 2021). Dünya Bankası'nın düzenli olarak bu alanda endeks verileri yayımlaması, içerik kriterlerinin özel kesim için önemli yatırım parametreleri haline gelmesini sağlamıştır. 2002 yılından 2020 yılına kadar 190 ülkenin verilerinin yayınlandığı endeks sonucunda katılımcı ülkelerde 5 binden fazla rapor ve politika metni hazırlanmış ve iki yüzden fazla düzenleyici reform gerçekleştirilmiştir. Bu verilere göre iş yapma kolaylığı endeksinin ülkeler için ne denli önemli olduğu anlaşılmaktadır (World Bank, 2020; SILATECH, 2015).

İYKE, iş yapma ve ekonomik faaliyetlerde bulunma süreçlerinde hem yeni hem de firma girişimlerinin en başından itibaren sağlıklı kurullarla işletilebilmesi için kurumsal bağlamda firmalara yatırım yapabileceği, genişleyebileceği ve yeni işler yaratabileceği bir ortam yaratılması için rehber niteliğindedir. Özellikle küçük ve orta ölçekli yerli firmaların yatırım operasyonlarında İYKE hükümet politikalarına yön verebilecek ölçek niteliğindedir (Doshi, Kelley ve Simmons, 2019: 613). Bundan dolayı İYKE'nin amacı yatırımcıların ve işletmelerin ekonomik ve sosyal ilerlemeyi sağlayabilmeleri ve teşvik edebilmeleri için verimli, şeffaf ve uygulaması kolay düzenlemeleri teşvik etmekte ve önermektedir. İYKE Tablo 1'de aktarıldığı üzere, bir ekonominin en büyük iş-ticaret kentinden/kentlerinden elde edilen verilerden yola çıkarak 11 ana noktada iş yapma süreçlerini nitel ve nicel olarak değerlendirerek sonuçlar ortaya koymaktadır (World Bank, 2019; Doshi, Kelley ve Simmons, 2019: 614-615).

Tablo 1. İş yapma kolaylığı endeksi bileşenleri

	Gösterge	İçerik
1	İş Kurma	Erkek ve kadın yatırımcı ve girişimciler için limited şirketi kurma prosedürleri, süresi, maliyeti ve ödenmiş asgari sermaye tutarı.
2	İnşaat İzinleri	Yatırım ya da iş amaçlı bina ve depo inşaatı yapabilmek için formaliteleri tamamlamak üzere prosedürler, zaman ve maliyet ve inşaat izin sistemindeki kalite kontrol ve güvenlik mekanizmaları.
3	Elektrik Aboneliği Almak	Elektrik abonesi olma ya da şebekesine bağlanma prosedürleri, süresi ve maliyeti, elektrik arzının güvenilirliği ve tarifelerin şeffaflığı.
4	Tapu ve Mülkiyet Kayıtları	Bir mülkün edinilmesi ve devri için prosedürler, zaman ve maliyet ve arazi yönetim sisteminin kalitesi.
5	Kredi ve Finansmana Erişim	Taşınır teminat kanunları, ipotek tesisi ve kredi bilgi sistemleri.
6	Azınlık Pay Sahiplerinin Korunması	İlişkili taraf işlemlerinde ve kurumsal yönetimde azınlık hissedarlarının hakları.
7	Vergilendirme	Bir firmanın tüm vergi düzenlemelerine ve ayrıca dosyalama sonrası süreçlere uyması için ödemeler, zaman ve toplam vergi ve katkı oranı.
8	Sınır Ötesi Ticaret	Karşılaştırmalı üstünlüğe dayalı ürün ihraç etmek ve endüstriyel parçaları ithal etmek için zaman ve maliyet.
9	Sözleşmelerin Uygulanması	Ticari bir anlaşmazlığı çözmek için zaman ve maliyet ile yargı süreçlerinin kalitesi.
10	İş piyasası düzenlemeleri	İstihdam düzenlemelerinde esneklik ve çalışma kalitesi
11	İflas ve Tasfiye Çözümleri	Ticari bir iflas ve tasfiye süreçlerinde zaman, maliyet, sonuç ve kurtarma oranı ile iflas için yasal çerçevenin gücü.

Kaynak: (World Bank, 2019).

Tablo 1’de görüldüğü üzere İYKE’de yatırımcıların kararlarında etkili olan endeks alt boyutlarında; iş kurma, inşaat izinleriyle ilgilenme, elektrik alma, mülk kaydetme, kredi alma, azınlık yatırımcılarını koruma, vergi ödeme, sınır ötesi ticaret, sözleşmeleri uygulama ve iflası çözmeye düzenlemelerine ilişkin nicel göstergeler ortaya koymaktadır. Göstergelerin seçilmesinde ve iş yapma kolaylığı göstergelerinin tasarımında; ekonomik kalkınmanın sağlanmasında kurumların rolüne ilişkin kapsamlı araştırmalardan ve literatürden derlenen teorik bilgilerden yararlanılmış, iş yapma kolaylığı gösterge kümelerinin her biri için metodolojiyi geliştiren belgeler oluşturulmuştur (World Bank, 2020; 2019). İYKE odaklandığı kural ve düzenlemelerin

ticaret hacimleri, doğrudan yabancı yatırım (DYY), borsalarda piyasa değeri ve GSYİH'nın yüzdesi olarak özel kredi gibi ekonomik sonuçlar için önemli olmakla birlikte diğer bazı parametreleri dışarıda bırakmaktadır. Örneğin DYY teşvikleri, yatırım ve vergi kolaylıkları, dış ticaret kuralları vb. gibi değişkenler için diğer endekslere bakılması gerekmektedir. Bu nedenle İYKE "çift referans" adı verilen diğer parametrik yöntemler için veri niteliğindedir (Ruiz, vd., 2018: 135-137). Diğer yandan Tablo 1'de yer alan 11 İYKE göstergesinin seçiminde, ekonomik araştırmalar ve firma düzeyindeki veriler, özellikle Dünya Bankası'nın İşletme Anketlerinden alınan veriler de rehberlik etmiş ve kullanılmıştır. İYKE'nin oluşturulabilmesi için 136.880'den fazla girişimciye uygulanan anketlerle katılımcıların tarafından bildirildiği ve en çok üzerinde durduğu konular tespit edilerek, iş yapma süreçlerinin önündeki ana engeller ortaya çıkarılmıştır. Diğer yandan her bir faktör hem kendi içerisinde hem de diğerlerine etkisi bakımından çeşitli işlemlere sahiptir (World Bank, 2019). Örneğin finansmana erişimde ciddi engeller söz konusu ise azınlık pay sahiplerinin hakları, tapu/mülkiyet kaydı gibi diğer unsurlar da olumsuz etkilenmektedir.

Rogge ve Archer'a (2021: 374-375) göre, eğer iş kurma prosedürleri kolay ve hızlı ise yatırım yapma isteği de bundan olumlu etkilenmektedir. Örneğin mahkeme, hukuk, krediye erişim gibi bazı İYKE göstergeleri, daha diğerleri üzerinde hem belirleyici hem de daha etkili olabilmektedir. Tüm göstergelerde olumlu puanların elde edilmesi güç olsa da bu göstergelerin birbirleriyle olan ilişkileri bakımında ayrı ayrı ele alınması gerekmektedir. Bu nedenle, İYKE açısından üst sıralarda yer alan ekonomiler, hükümetlerin özel sektörün gelişimini gereksiz yere engellemeden pazardaki etkileşimleri kolaylaştıran kurallar oluşturmayı başardığı ekonomilerdir. Dolayısı ile İYKE düzenlemeleri her ekonomide vardır ancak önemli olan bunların yatırımcı ve girişimci açısından olumlu şekilde geliştirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla İYKE verilerinin değerlendirilmesinde karar birimlerinin nicel ve nitel olarak alternatif çalışmaları da göz önüne alınması gerekmektedir.

İYKE puan ve sıralamaları ülkelerin reel sektör bakımından ne denli kurumsal politikalar üretebildiğini ve bunların başarısını göstermekle birlikte düzenleyici performans için de bir gösterge niteliği taşımaktadır. Ayrıca en üst ve en alt sıralama ve puanlarla karşılaştırma yapılabildiğinden politika yapıcılar için mevcut durumun ortaya konulabilmesinde araç niteliğindedir. Ele aldığı konu başlıklarındaki puanlama ve sıralamalarda; bileşen göstergelerini ağırlıklandırmak, sıralamaları hesaplamak ve iş yapma kolaylığı puanını belirlemek için basit bir ortalama alma yaklaşımı kullanılmaktadır (Malik ve Jyoti, 2018: 78). Bir ya da birkaç göstergede düşük puan alan ekonominin diğerlerinde yüksek puan alarak ortama bazında genel sıralaması yukarı çıkabilir ya da gerileyebilir. Bundan dolayı yatırımcılar için ağırlıklı önem taşıyan puana bakılması tercih edilebilir. Ancak genel olarak en önemli puan; hukuki konularla ilgili olanlardır (Tan, Amri ve Merdikawati, 2018). Örneğin iş yapma ya da tapu süreçlerinde herhangi bir zorluk ya da hatalı uygulama söz konusu ise hukuki olarak bunun düzeltilmesi mümkündür.

İYKE Sınırlılıkları

İYKE'nin amacı 190 ülkeden ve en büyük iş yapılan kentten katılımcılarla, girişimciler ve yatırımcılar için temel süreçler hakkında bilgilendirme yapmaktır. Bu nedenle sadece İYKE verilerine göre yatırım kararları verilmesi ya da vazgeçilmesi doğru bir yaklaşım değildir. İYKE makroekonomik istikrarı, finansal sistemin gelişimini, pazar boyutunu, rüşvet ve yolsuzluk olaylarını veya işgücünün kalitesini tam olarak vermediği gibi bir ekonominin iş ortamının kalitesini, ulusal rekabet gücünü etkileyen faktörlerin durumunu, politikaların ve kurumların performansının tamamını ölçmez. Ayrıca İYKE'nin alt unsurları arasında yer alan ihracat ve yurt dışında işlem yapma gibi veriler, bağımsız başka parametrelere bağlı olabilir (World Bank, 2019). Örneğin ülkenin ihracatı teşvik ve destekleme süreçleri yüksek skorlar verebilir fakat uluslararası pazarda diğer ülkelerin engellemeleri, kotaları, rekabet unsurları vb. bakımından olumsuzluk söz konusu olabilir. Dolayısı ile İYKE'nin temel sınırlılığı girişimcilerin yatırım süreç ve kararlarında sadece bir ülkenin kendi koşullarını ve derecelemesini ortaya koyabilmesidir (Jafari-Sadeghi, 2020).

İYKE verilerinin diğer bir sınırlılığı ise hukuk ve yasal düzenlemeler yönündedir. Bir ekonomide vergi politikaları, ülkenin kendi koşullarına göre oluşmaktadır. Örneğin kamu yatırımlarının karşılanmasında milli gelir bakımından boşluk söz konusu ise bu ülkenin vergi oranlarının görece yüksek olması mümkündür. Ancak ülkede ekonomik özgürlük, hukukun üstünlüğü, iş yapmayı teşvik vb. bakımından etkili ve iyi uygulamalar söz konusu olabilir. Bundan dolayı vergi yükü ile hukukun üstünlüğü arasında İYKE skoru net bir görünüm vermeyebilir. Örneğin bir A ülkesinin vergi yükü ile Türkiye'nin vergi arasında fark vardır.

İYKE'nin son sınırlılığı ise paydaşların endekste yer alan 11 konu hakkında yürürlükteki düzenlemelere ilişkin bilgi sahibi olduklarıdır. Uygulamada, girişimciler ne yapılması gerektiğinin veya düzenlemelere nasıl uyulması gerektiğinin farkında olmayabilir veya göz ardı edebilir. Örneğin iş görenler için sosyal güvenlik sisteminde kaydolmayarak kasıtlı olarak uyumdan kaçınabilir veya mali açıdan bazı konularda kayıt dışılığa yönelebilirler. Firmalar, düzenlemenin özellikle külfetli olduğu durumlarda kuralları atlamayı amaçlayan rüşvet ve diğer gayri resmi düzenlemeleri tercih edebilirler. Bu durumda İYKE tarafından sağlanan veriler tartışmaya açık hale gelebilir (World Bank, 2019).

YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı Dünya Bankası tarafından düzenli olarak yayımlanan İş Yapma Kolaylığı Endeksi (İYKE) verilerine göre Türkiye ve Avrupa Birliği üyesi ülkelerin karşılaştırılmasıdır. Çalışmanın yöntemi doküman incelemesidir. Çalışmanın verilerinin elde edilmesinde İYKE 2019 ve 2020 yıllarında yayımlanan raporlar ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bu raporlarda yer alan sonuçlar hazır veri seti niteliğinde olmadığından önce, Türkçeye çevirileri yapılmış ardından Türkiye ve AB'ye ilişkin ilgili veriler alınmıştır, bunlar kendi içerisinde organize edilmiş ve çalışmanın amacına göre düzenlenmiştir. Araştırma verilerinin elde edilmesinde tümdengelimli bir yaklaşımla hareket edilmiştir. Bu kapsamda öncelikle İYKE endeksinin amacı, yöntemi ve sürecine göre çalışmanın amacına uygun olarak her bir

İYKE maddesi ayrı ayrı incelenmiştir. Araştırma; 2019 ve 2020 yıllarına ait İYKE endeks verileriyle sınırlıdır. Diğer yandan İYKE endeksi, yatırım sürecinde karar vericiler için bir tek başına referans olabilecek bir kesinlik içermemektedir.

BULGULAR

İş kurma endeksinde Türkiye ve AB karşılaştırması (2019-2020)

190 ülkenin incelenmesiyle geliştirilen İYKE endeksinin ilk alt başlığı olan iş kurma Endeksi ile bir ülkede limited şirket statüsünde ve KOBİ niteliğindeki işletmelerin resmi olarak faaliyete geçebilmesi için karşılanması gereken prosedürlerin sayısını, zamanını, maliyetini ve asgari sermaye gereksinimi ölçmektedir. Bu endekste verileri diğer 190 ekonomide karşılaştırılabilmesi için temel kriterler; en çok iş ve ticaret yapılan şehir (Türkiye için İstanbul), %100 yerli sermayeli, kişi başına düşen gelirin 10 katına eşdeğer başlangıç sermayesine sahip olunması, genel endüstriyel veya ticari faaliyetlerde bulunan ve 10-50 arası kişi istihdam eden standart bir işletme olması koşulları aranmaktadır (Doing Business, 2020a). İYKE kapsamında 2019-2020 yılları için Türkiye ve AB karşılaştırmaları İş Kurma Endeksi skorları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. İş kurma endeksinde Türkiye ve AB karşılaştırması (2019-2020)

Kriterlere Göre Karşılaştırma							
Kriter		Türkiye			AB Ortalaması*		
		2019	2020	2019	2020		
Genel Sıralama		78	77	65	68		
Prosedür/ İşlem Sayısı		7	7	5,2	4,9		
Zaman (Gün)		7	7	12,9	9,2		
Maliyet (Kişi Başına Gelirin Yüzdesi)		%10,6	%6	%4,6	%4,0		
Asgari Sermaye (Kişi Başına Gelirin Yüzdesi)		%0,0**	%0,0**	%2,3	%0,7		
İş Kurma Endeks Puanı (Kriterlere Göre İlgili Yıl Ortalaması, 100 Üzerinden)		88,3	90,0	88,8	90,5		
En İyi ve En Kötü AB Ülkeleri							
En İyi AB Ülkeleri (İlk 3)				En Kötü AB Ülkeleri (İlk 3)			
2019		2020		2019		2020	
Sıra	Ülke	Sıra	Ülke	Sıra	Ülke	Sıra	Ülke
10	İrlanda	11	Yunanistan	121	Polonya	127	Avusturya
15	Estonya	14	Estonya	123	Slovakya	128	Polonya
18	İsviçre	23	İrlanda	127	Hırvatistan	134	Çekya

*Çalışmada, İYKE endekslerinde yer İngiltere, Brexit nedeniyle AB grubuna dahil edilmemiştir.

**İş kurmak için aranan asgari sermaye sıfırdır. Bu oran 2019 yılı öncesinde ortalama %10 civarındadır.

Kaynak: (Doing Business, 2020a; Doing Business, 2020b; Doing Business, 2019b).

Tablo 2’de görüldüğü üzere Türkiye’nin iş kurma endeksindeki yeri 2019 yılında 78. sırada iken 2020 yılında 77. sıraya yükselmiştir. AB ise 2019 yılında 65. sırada iken 2020 yılında üç basamak gerileyerek 68. sırada yer almıştır. Diğer yandan en iyi ve en kötü AB ülkelerine genel olarak bakıldığında İrlanda ve Estonya’nın en iyiler arasında, Polonya’nın ise en kötüler arasında olduğu görülmektedir. Bu verilere göre Türkiye’nin iş kurma endeksinde genel skor bakımından AB ortalamasının üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye’nin skor değerlerindeki gelişmenin temel nedenlerinin; İYKE kapsamında yer alan süreç ve unsurlarda yaptığı iyileştirmelere bağlamak mümkündür.

İnşaat İzinleri Endeksi

İnşaat İzinleri Endeksi kapsamında gerekli lisansların ve izinlerin alınması, gerekli tüm bildirimlerin gönderilmesi, gerekli tüm denetimlerin istenmesi ve alınması, onayların sağlanması gibi depo/üretim yeri inşa etme prosedürleri, süresi ve maliyeti skorlanmaktadır. Ayrıca inşaat izinleri endeksi, yapı kalite kontrol endeksinde de ölçerek yapı düzenlemelerinin kalitesini, kalite kontrol uygulamalarını, denetimlerini ve güvenlik mekanizmalarının gücünü, sorumluluklarını, sigorta rejimlerini ve profesyonel sertifika gerekliliklerini değerlendirmektedir (Doing Business, 2020b). 2019-2020 yılları için Türkiye ve AB karşılaştırması Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. İnşaat izinleri endeksinde Türkiye ve AB karşılaştırması (2019-2020)

Kriterlere Göre Karşılaştırma							
Kriter		Türkiye		AB Ortalaması*			
		2019	2020	2019	2020		
Genel Sıralama		59	53	63	68		
Prosedür/ İşlem Sayısı		18	18	16	16,2		
Zaman (Gün)		103	100	170,1	152,3		
Maliyet (inşaat değerinin yüzdesi)		3,9	3,6	4,0	1,5		
Bina kalite kontrol indeksi (0-15)		13,0	12,1	12,0	11,6		
İnşaat İzinleri Endeks Puanı (Kriterlere Göre İlgili Yıl Ortalaması, 100 Üzerinden)		73,2	69,0	73,0	69,0		
En İyi ve En Kötü AB Ülkeleri							
En İyi AB Ülkeleri (İlk 3)				En Kötü AB Ülkeleri (İlk 3)			
2019		2020		2019		2020	
Sıra	Ülke	Sıra	Ülke	Sıra	Ülke	Sıra	Ülke
4	Danimarka	4	Danimarka	146	Romanya	147	Romanya
7	Litvanya	10	Litvanya	156	Çekya	150	Hırvatistan
12	Lüksemburg	12	Lüksemburg	159	Hırvatistan	157	Çekya

*Çalışmada, İYKE endekslerinde yer alan İngiltere, Brexit nedeniyle AB grubuna dahil edilmemiştir.

Kaynak: (Doing Business, 2020a; Doing Business, 2020b; Doing Business, 2019b).

Tablo 3’te görüldüğü üzere İnşaat İzinleri Endeksinde Türkiye’nin genel sıralaması 2019 yılında 59 iken 2020 yılında 53. sıraya yükselmiştir. AB’ye bakıldığında 2019 yılında 63. sırada iken 2020 yılında 68. sıraya gerilediği görülmektedir. Alt birimlere

bakıldığında prosedür sayısı bakımından Türkiye AB'nin gerisinde kalmıştır. Öte yandan maliyetler bakımından özellikle 2020 yılında Türkiye'nin, %3,6 ortalaması olan AB'ye göre oldukça yüksek bir skorda olduğu görülmekte olup %4,0'dır. Türkiye, bina kalite kontrol indeksinde de AB'nin gerisindedir. Bu verilere göre Türkiye'nin prosedür, maliyet ve kontrol tarafında AB'nin gerisinde olduğu ancak süre bakımından oldukça iyi durumda ifade edilebilir. Ancak Türkiye 2019-2020 yıllarında ortalama 101,5 gün süre verisi ile ortalaması 161 gün olan AB'nin önüne geçmişse de önem arz eden maliyet ve kontrol verisinde geridedir. Dolayısı ile Türkiye'nin süre bakımından elde ettiği skor genel sıralamasını yükseltmiştir.

Elektrik Alma Endeksi

Elektrik alma endeksi; Elektrik Bağlatma Endeksi ile Tedarik Güvenliği ve Tarifelerin Şeffaflığı Endeksi olmak üzere iki alt birimde değerlendirilmekte ve ölçülmektedir. Elektrik Bağlatma Endeksi, yerel bir işletmenin, elektrik bağlantısı kurmak (şebekeye bağlanmak) için yapması gereken işlem sayısı (gerekli izinlerin alınması, elektrik projesinin hazırlanması vb.), bu işlemlerin yapılabilmesi için gereken süre (gün olarak), bu işlemler için gerekli maliyet (kişi başına gelirin %'si olarak) ve Tedarik Güvenliği ve Tarifelerin Şeffaflığı Endeksi dikkate alınarak belirlenmektedir. Elektrik alma endeksinde Türkiye ve AB Karşılaştırması Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Elektrik alma endeksinde Türkiye ve AB karşılaştırması (2019-2020)

Kriterlere Göre Karşılaştırma							
Kriter		Türkiye		AB Ortalaması*			
		2019	2020	2019	2020		
Genel Sıralama		60	41	52	52		
Prosedür/ İşlem Sayısı		4	4	5,3	5,1		
Zaman (Gün)		55	34	110,3	99,6		
Maliyet (Kw başına cent, günde 8 saat ve %80 kapasiteye göre)		89,5	62,3	25,1	71,9		
Arzın güvenilirliği ve tarife şeffaflığı (0-8)		5	5	5,5	6,2		
Elektrik Alma Endeks Puanı (Kriterlere Göre İlgili Yıl Ortalaması, 100 Üzerinden)		81,2	71,6	84,5	75,6		
En İyi ve En Kötü AB Ülkeleri							
En İyi AB Ülkeleri (İlk 3)				En Kötü AB Ülkeleri (İlk 3)			
2019		2020		2019		2020	
Sıra	Ülke	Sıra	Ülke	Sıra	Ülke	Sıra	Ülke
5	Almanya	5	Almanya	122	Macaristan	125	Macaristan
9	İsviçre	10	İsviçre	147	Bulgaristan	151	Bulgaristan
10	Çekya	11	Çekya	154	Romanya	157	Romanya

*Çalışmada, İYKE endekslerinde yer alan İngiltere, Brexit nedeniyle AB grubuna dahil edilmemiştir.

Kaynak: (Doing Business, 2020a; Doing Business, 2020b; Doing Business, 2019b).

Tablo 5'te görüldüğü üzere Türkiye'nin sırası 2019 yılında 60 iken 2020 yılında 41. sıraya yükselmiştir. Aynı dönemde AB'nin sıralaması 52 olmuştur. Türkiye'de işletmelerin elektrik abonelik işlemlerinin neticelenmesi 2019 yılında AB'nin üzerinde iken 2020 yılında gerisine düşmüştür. Nitekim 2019 yılında Türkiye'de elektrik bedeli günde 8 saat ve 112 kWh kullanımda kişi başına gelirin %89,5 olup bu oran 2020 yılında %62,3 olmuştur. Aynı veri için AB'ye bakıldığında ise 2019 yılında %25,1'den 2020 yılında %71,9'a yükselmiştir. Arz güvenliğinde ise Türkiye, AB'nin kısmen gerisinde kalmıştır. Her iki için en iyi AB ülkeleri; Almanya, İsviçre ve Çekya iken en kötü AB ülkeleri ise Macaristan, Bulgaristan ve Romanya'dır. Bu verilere göre Türkiye'nin en önemli verisi zaman bakımındandır denilebilir. Zira 2019 yılında AB'nin yaklaşık yarısı kadarlık bir sürede elektrik alınabilirken 2020 yılında bu oran daha da azalmıştır.

Tapulaştırma Endeksi

Tapulaştırma endeksinde, arazi satın almak isteyen bir girişimcinin, hali hazırda tescil edilmiş ve tapu anlaşmazlığının olmaksızın bir bina için standart bir durum varsayarak, mülkün tescil edilmesiyle ilgili adımları, zamanı ve maliyeti ölçülmektedir. Buna ek olarak her ekonomideki arazi yönetim sisteminin kalitesini de ölçülmektedir. Tapu idaresinin kalitesi endeksinin altyapının güvenilirliği, bilginin şeffaflığı, coğrafi kapsam, arazi anlaşmazlıklarının çözümü ve mülkiyet haklarına eşit erişim olmak üzere beş boyutu vardır. Bu kapsamda tapulaştırma endeksinde Türkiye ve AB Karşılaştırması Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Tapulaştırma endeksinde Türkiye ve AB karşılaştırması (2019-2020)

Kriterlere Göre Karşılaştırma							
Kriter		Türkiye		AB Ortalaması*			
		2019	2020	2019	2020		
Genel Sıralama		39	27	54	54		
Prosedür/ İşlem Sayısı		6	6	5,3	5,5		
Zaman (Gün)		5	4,5	20,3	20,8		
Maliyet (mülk değerinin yüzdesi)		4	3	2,6	2,7		
Tapu idaresi endeksi 0-30		23,0	27,0	19,6	20,4		
Tapulaştırma Endeks Puanı (Kriterlere Göre İlgili Yıl Ortalaması, 100 Üzerinden)		76,5	75,5	81,6	75,8		
En İyi ve En Kötü AB Ülkeleri							
En İyi AB Ülkeleri (İlk 3)				En Kötü AB Ülkeleri (İlk 3)			
2019		2020		2019		2020	
Sıra	Ülke	Sıra	Ülke	Sıra	Ülke	Sıra	Ülke
3	Litvanya	4	Litvanya	143	Belçika	139	Belçika
6	Estonya	6	Estonya	151	Malta	152	Malta
8	Slovakya	8	Slovakya	153	Yunanistan	156	Yunanistan

*Çalışmada, İYKE endekslerinde yer alan İngiltere, Brexit nedeniyle AB grubuna dahil edilmemiştir.

Kaynak: (Doing Business, 2020a; Doing Business, 2020b; Doing Business, 2019b).

Tablo 5'te görüldüğü üzere Türkiye'de 2019 yılında mülk değerinin %4'ü kadar, 2020 yılında ise %3'ü kadar resmi maliyet söz konusu olup AB'de ise bu oran aynı dönem

İş Yapma Kolaylığı: Türkiye ve Avrupa Birliği Karşılaştırması (Ease of Doing Business: Comparison of Turkey And European Union)

için ortalama %2,6'dır. Zaman ile tapu idaresi endeksinde Türkiye, AB'ye göre oldukça iyi durumdadır. Bu verilere göre Türkiye 2020 yılında maliyet konusunda gelişme kat etmiş, tapulaştırma endeksindeki asıl yükselişin kaynağının ise zaman olduğu anlaşılmaktadır.

Kredi Alma Endeksi

Kredi alma endeksinde, kredi veren kurumlar ile kredi alacaklar arasındaki süreçlere ilişkin ölçüm yapılmaktadır. Kredi veren kurumlar için BASEL ilkelerinde de yer alan Piyasa Riski, Faiz Oranı Riski, Döviz Kuru Riski, Kredi Riski, Likidite Riski ve Operasyonel Riski olmak üzere altı tür risk söz konusudur. Başka bir ifade ile kredi veren kurum hem kendisi hem de kredi kullanacaklar için riskleri belli bir düzeyde güvence altına alarak ve optimize ederek kaynak tahsisi ve kaynak kullandırımı süreç ve politikalarını oluşturmaktadır (Erdem, 2013:202; Koç, 2013:278). Eğer bu süreçte kredi verecek kurumlar risk kaygısı ile aşırı temkinli davranırsa reel sektörün kredi bulması zorlaşacaktır. Buna karşın kredilendirmede kredi kurumları aşırı gevşek davranırsa da bu defa mali kesim için ödenmeme vb. riskler meydana gelebilecektir (BDDK, 2007: 11; Demir ve Küçükaptan, 2017: 211). Kredi alma endeksi kapsamında Türkiye ve AB Karşılaştırması Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 1. Kredi alma endeksinde Türkiye ve AB karşılaştırması (2019-2020)

Kriterlere Göre Karşılaştırma							
Kriter		Türkiye		AB Ortalaması*			
		2019	2020	2019	2020		
Genel Sıralama		32	37	71	77		
Yasal hakların gücü endeksi		7	7	7,2	7,8		
Kredi bilgi derinliği endeksi		7	8	6,6	6,7		
Kredi Kayıt Bürosu Kapsamı		77,7	80,2	25,3	24,0		
Kredi Kaydı Kapsamı		0	0	43,4	41,7		
Kredi Alma Endeks Puanı (Kriterlere Göre İlgili Yıl Ortalaması, 100 Üzerinden)		75,0	68,7	75,0	72,2		
En İyi ve En Kötü AB Ülkeleri							
En İyi AB Ülkeleri (İlk 3)				En Kötü AB Ülkeleri (İlk 3)			
2019		2020		2019		2020	
Sıra	Ülke	Sıra	Ülke	Sıra	Ülke	Sıra	Ülke
12	Litvanya	15	Litvanya	112	İtalya	119	Slovenya
22	Romanya	25	Romanya	134	Malta	114	Malta
32	Polonya	37	Macaristan	175	Lüksemburg	176	Lüksemburg

*Çalışmada, İYKE endekslerinde yer alan İngiltere, Brexit nedeniyle AB grubuna dahil edilmemiştir.

Kaynak: (Doing Business, 2020a; Doing Business, 2020b; Doing Business, 2019b).

Tablo 6'ya bakıldığında genel sıralamada Türkiye'nin 2019 yılında 32. olduğunu ve 2020 yılında da 37. olduğu görülmektedir. Aynı dönem için AB'nin 71. ve 77. Sırada yer aldığı görülmektedir. Dikkat çeken veriler arasında Kredi Kayıt Bürosu Kapsamı gelmektedir. Buna göre Türkiye'de nüfusun 2019 yılında %77,7'si ve 2020 yılında da %80,2'sinin dahil olduğu yada bilgilerinin bulunduğu bir kredi kayıt verisi bulunmaktadır. Aynı veri AB genelinde oldukça düşük olup 2019 yılında %25,3 ve 2020 yılında %24,0 olmuştur. Yasal Hakların Gücü Endeksinde Türkiye ile AB arasında skor bakımından yakınlık söz konusu iken Kredi bilgi derinliği endeksinde Türkiye daha iyi durumdadır.

Azınlık Yatırımcıların Korunması Endeksi

Bir kuruluşta kurumsal yönetim veya kuruluşa ait bir malvarlığının, yöneticiler tarafından kötüye kullanılmasına karşı, azınlık (küçük hissedar) haklarının korunma gücü, Azınlık Pay Sahibi Yatırımcıların Korunması Endeksi kapsamında değerlendirmekte olup, Küçük Yatırımcıyı Koruma Endeksi olarak da bilinmektedir. Bu endeks, Çıkar Çatışması Düzenlemelerinin Derecesi/Seviyesi Endeksi ve Hissedarların Yönetim Derecesi/Ölçüsü Endeksi olmak üzere iki alt endeksten meydana gelmektedir (Koç vd. 2017: 22). Azınlık Yatırımcıların Korunması Endeksi, her ne kadar otorite kurumların ve yasal mercilerin denetimi ve gözetimi altında olsa da esasında iyi yönetim kapsamında ilkesel bir yönetim yaklaşımı olarak kabul edilebilir (Peker vd. 2016: 870). Endeks kapsamında ölçümlenen kriterlere göre Türkiye ve AB Karşılaştırması Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. Azınlık Yatırımcıların Korunması Endeksinde Türkiye ve AB Karşılaştırması (2019-2020)

Kriterlere Göre Karşılaştırma							
Kriter		Türkiye		AB Ortalaması*			
		2019	2020	2019		2020	
Genel Sıralama		26	21	55		48	
Açıklama endeksi (0-10)		9,0	9,0	7,3		7,5	
Yönetici sorumluluk endeksi (0-10)		5,0	5,0	4,9		5,0	
Hissedarlar için kolaylık endeksi (0-10)		6,0	6,0	6,8		6,8	
Hissedar hakları endeksi (0-10)		8,0	6,0	7,1		3,4	
Sahiplik kapsamı ve kontrol endeksi (0-10)		7,0	6,0	5,6		3,7	
Kurumsal şeffaflık endeksi (0-10)		8,0	6,0	7,5		4,1	
Azınlık Yatırımcıların Korunması Endeks Puanı (Kriterlere Göre İlgili Yıl Ortalaması, 100 Üzerinden)		71,6	65,3	76,0		61,0	
En İyi ve En Kötü AB Ülkeleri							
En İyi AB Ülkeleri (İlk 3)				En Kötü AB Ülkeleri (İlk 3)			
2019		2020		2019		2020	
Sıra	Ülke	Sıra	Ülke	Sıra	Ülke	Sıra	Ülke
15	İrlanda	13	İrlanda	95	Slovakya	88	Slovakya
30	Slovenya	18	İrlanda	110	Macaristan	97	Lüksemburg
31	İspanya	21	Kıbrıs Rum Y.	122	Lüksemburg	98	Macaristan

*Çalışmada, İYKE endekslerinde yer alan İngiltere, Brexit nedeniyle AB grubuna dahil edilmemiştir.

Kaynak: (Doing Business, 2020a; Doing Business, 2020b; Doing Business, 2019b).

Tablo 7'ye bakıldığında 2019-2020 döneminde Türkiye, Azınlık Yatırımcıların Korunması Endeksinde genel sıralamada AB genelinden oldukça iyi durumdadır. Açıklama endeksi ile Sahiplik kapsamı ve kontrol endeksinde AB'nin kısmen gerisinde kalmıştır. Buna karşın diğer endekslerde AB'den iyi durumdadır.

Vergi Ödeme Endeksi

Vergi Ödeme Endeksi ölçümleri İYKE raporlarının hazırlandığı en az bir önceki yıla ait verilere göre yapılmaktadır. Bunun da nedeni cari yıla ait vergi ödemelerinin tamamlanmasının ilgi yıl sonuna kalabiliyor olması ve nihai raporların da bir sonraki yılın ilk çeyreğine kadar uzamasından ileri gelmektedir. Bu nedenle İYKE'nin Vergi Ödeme Endeksinin 2019 yılı sonuçları 2017 yılı verilerine göre, 2020 yılı sonuçları ise 2018 yılı verilerine göre oluşturulmaktadır. Vergi Ödeme Endeksinde genel olarak bir imalat şirketi için vergi ödemeleri (elektronik ve müşterek dosyalama ve ödeme için ayarlanan yıllık sayı) ile birlikte tüketim vergileri (katma değer vergisi, satış vergisi veya mal ve hizmet vergisi) dahil ödenen veya kesilen vergi ve katkı paylarının

toplam sayısı, arşivleme/dosyalama ve ödeme yöntemi ve sıklığı ölçülmektedir (Doing Business, 2019a). Vergi Ödeme Endeksi ölçümlerine göre Türkiye ve AB karşılaştırması Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8. Vergi ödeme endeksinde Türkiye ve AB Karşılaştırması (2019-2020)

Kriterlere Göre Karşılaştırma							
Kriter		Türkiye		AB Ortalaması*			
		2019	2020	2019		2020	
Genel Sıralama		80	26	45		44	
Vergi Sayısı (Bir Yıl İçinde)		10	10	16,6		14,4	
Süre (Vergi ödemek için kayıt, dosyalama vb. için yılda saat)		170	170	214,8		213,1	
Vergilerin Toplam Kâra Oranı (%)		40,9	42,3	32,3		31,7	
Vergilerin Ödenmesi Endeksi (0-100)		50	100	84,40		68,2	
Vergi Ödeme Endeks Puanı (Kriterlere Göre İlgili Yıl Ortalaması, 100 Üzerinden)		74,6	75,8	86,6		77,9	
En İyi ve En Kötü AB Ülkeleri							
En İyi AB Ülkeleri (İlk 3)				En Kötü AB Ülkeleri (İlk 3)			
2019		2020		2019		2020	
Sıra	Ülke	Sıra	Ülke	Sıra	Ülke	Sıra	Ülke
4	İrlanda	4	İrlanda	89	Hırvatistan	78	Malta
9	Danimarka	8	Danimarka	92	Bulgaristan	97	Bulgaristan
11	Finlandiya	10	Finlandiya	118	İtalya	128	İtalya

Kaynak: (Doing Business, 2020a; Doing Business, 2020b; Doing Business, 2019b).

Tablo 8’de görüldüğü üzere Vergi Ödeme Endeksinde Türkiye 2019 yılında 80. sırada iken 2020 yılında 26. sıraya yükselmiştir. AB ise 2019 yılında 45. sırada iken 2020 yılında 44. sıraya yükselmiştir. Bir yıl içerisinde ödenen vergi sayılarına bakıldığında Türkiye, AB ortalamasından iyi durumda iken vergi oranları bakımından aynı şeyi ifade etmek mümkün değildir. Zira Türkiye’de söz konusu dönemde ortalama %40’ın üzerinden bir vergi ödemesi söz konusu iken bu oran AB genelinde %30’un biraz üzerindedir. Türkiye bu endekste iyi durumda olduğu alt endeks ise vergilendirme sürecinde gerekli olan kayıt tutma, defter tasdiki, onay vb. gibi sürelerin AB’ye göre oldukça kısa olmasıdır. Genel olarak bakıldığında vergi oranları vergi oranları dışındaki diğer alt endekslerden elde edilen iyi skorlar Türkiye’nin hem genel hem de AB’ye kıyasla durumunu yükseltmiştir.

Sınır Ötesi Ticaret Endeksi

Sınır ötesi ticaret endeksinde ihracat ve ithalat işlemlerinde; lojistik, zaman ve maliyetler olmak üzere üç ana konuda ölçüm yapılmaktadır. Bu kapsamda bir mal sevkiyatında genel olarak ihraç veya ithal sürecinde üç prosedür grubuyla (belgesel uygunluk, sınır uyumu ve yurtiçi nakliye) ilişkili süreler ile bunlara ait maliyet (tarifeler hariç) ölçülmektedir (Doing Business, 2020a; Doing Business, 2020b).

Sınır Ötesi Ticaret Endeksi Temel Kriterleri zaman ve maliyet konularına odaklanmakta lojistik süreçleri de bu kapsam incelemektedir. Buna göre endeks kapsamında zaman resmi iş günleri, 24 saat esas ve saat birimi de 1 saat olarak kabul edilmektedir (Doing Business, 2020b). Endeks kapsamında ölçümlenen kriterlere göre Türkiye ve AB Karşılaştırması Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9. Sınır ötesi ticaret endeksinde Türkiye ve AB karşılaştırması (2019-2020)

Kriterlere Göre Karşılaştırma							
Kriter		Türkiye		AB Ortalaması*			
		2019	2020	2019		2020	
Genel Sıralama		42	44	14		15	
İhracat İçin Gerekli Süre: Sınır Uyumu (Saat)		16	10	22,1		16,1	
İhracat İçin Gerekli Süre: Belge Uyumu (Saat)		358	338	157,5		150	
İhracat Bedeli: Sınır Uyumu (Dolar)		4	4	24,3		25,1	
İhracat Bedeli: Belge Uyumu (Dolar)		55	55	97,9		87,6	
İthalat İçin Gerekli Süre: Sınır Uyumu Saat)		11	7	21,1		20,4	
İthalat İçin Gerekli Süre: Belge Uyumu (Saat)		46	46	162,3		158,8	
İthalat Bedeli: Sınır Uyumu (Dolar)		3	2	24,7		23,4	
İthalat Bedeli: Belge Uyumu (Dolar)		30	55	93,9		85,9	
Sınır Ötesi Ticaret Endeks Puanı (Kriterlere Göre İlgili Yıl Ortalaması, 100 Üzerinden)		90,2	86,1	91,6		87,3	
En İyi ve En Kötü AB Ülkelerine Göre Karşılaştırma							
En İyi AB Ülkeleri (İlk 3)				En Kötü AB Ülkeleri (İlk 3)			
2019		2020		2019		2020	
Sıra	Ülke	Sıra	Ülke	Sıra	Ülke	Sıra	Ülke
1	Romanya	1	Avusturya	41	Malta	48	Malta
2	Slovakya	2	Belçika	49	G. Kıbrıs	50	G. Kıbrıs
3	Slovenya	3	İtalya	52	İrlanda	52	İrlanda

Kaynak: (Doing Business, 2020a; Doing Business, 2020b; Doing Business, 2019b).

Tablo 9’da görüldüğü üzere sınır ötesi ticaret endeksinde Türkiye 2019 yılında 42. sırada iken 2020 yılında 44. sıraya gerilemiştir. AB ise bu sıralama Türkiye’nin oldukça üzerindedir. Aradaki farka yol açan temel faktörler; Türkiye’nin “İhracat İçin Gerekli Süre: Belge Uyumu” başlığında AB’ye göre oldukça geride kalmasıdır denilebilir. Zira diğer alt endekslere bakıldığında örneğin “İhracat Bedeli: Sınır Uyumu”, “İthalat Bedeli: Sınır Uyumu”, “İthalat Bedeli: Belge Uyumu” gibi alt endekslerde ise Türkiye’nin durumu AB’ye göre oldukça iyidir. Belge Uyumu ise kısaca, ülkelerin dış ticarete kullandıkları belge formasyonunun birbirine benzer olmasını ifade etmektedir. Örneğin Türkiye’de düzenlenen ihracat beyannamesi ile AB’de düzenlenen “manifesto” aynı şey olup, bu belgelerin içeriğinde yer alan bilgi ve verilerin aynı amaçlarla kullanılabilir olmasıdır.

Sözleşmelerin Uygulanması Endeksi

Bu endeks, bir ticari sözleşmenin gereğinin yapılması veya uygulanabilmesi yolunda yürütülen işlemlerin tamamlanması için gereken süre (gün olarak), sözleşme bedelinin veya anlaşmazlık konusu olan bedelin %'si olarak bu işlemlerin yürütülebilmesi için gerekli maliyet (mahkeme masrafları, avukatlık ücretleri ve uygulama/mahkeme sonucunda icra vb. masrafları) ve Yasal Süreç Kalitesi Endeksi'nden meydana gelmektedir (Koç vd. 2017: 30; Doind Business, 2020a). Endeks kriterlerine göre alıcının talep ettiği satıcının vaat ettiği kalitede olmayan mallara ilişkin sözleşme ihlali davası bağlamında söz konusu malların değerinin en az kişi başı gelirin ya %200'ü kadar ya da 5 bin ABD doları kadar olması gerekmektedir. Ayrıca, satıcının icra ve haciz talebinin olması, alıcının da ispat, ödememe hali, itirazının olması ve uzman görüşünün olması gerekmektedir. Bu kapsamda mahkemenin karar verme süresi, hukuki işlemlerin maliyeti (avukatlık) ve yargı süreçlerinin kalitesi incelenir (Doing Business, 2020b). Endeks kapsamında ölçümlenen kriterlere göre Türkiye ve AB Karşılaştırması Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10. Sözleşmelerin uygulanması endeksinde türkiye ve AB karşılaştırması (2019-2020)

Kriterlere Göre Karşılaştırma							
Kriter				Türkiye		AB Ortalaması*	
				2019	2020	2019	2020
Genel Sıralama				19	24	48	50
Zaman (gün)				609	623	496,3	589,6
Maliyet (Sözleşme Bedelinin yüzdesi)				24,9	24,9	26,3	21,5
Yargı süreçlerinin kalitesi endeksi (0-18)				15	15	10,3	11,7
Sözleşmelerin Uygulanması Endeks Puanı (Kriterlere Göre İlgili Yıl Ortalaması, 100 Üzerinden)				71,8	71,4	65,6	65,5
En İyi ve En Kötü AB Ülkelerine Göre Karşılaştırma							
En İyi AB Ülkeleri (İlk 3)				En Kötü AB Ülkeleri (İlk 3)			
2019		2020		2019		2020	
Sıra	Ülke	Sıra	Ülke	Sıra	Ülke	Sıra	Ülke
7	Litvanya	111	İtalya	7	Litvanya	122	İtalya
10	Avusturya	132	Yunanistan	8	Estonya	142	G. Kıbrıs
12	Fransa	138	G. Kıbrıs	10	Avusturya	146	Yunanistan

Kaynak: (Doing Business, 2020a; Doing Business, 2020b; Doing Business, 2019b).

Tablo 10'da görüldüğü üzere sözleşmelerin uygulanması endeksinde Türkiye 2019 yılında 19. sırada iken 2020 yılında 24. sıraya gerilemiş, AB ise aynı sıralamada oldukça geride kalmıştır. Endeks kapsamında sürecin tamamlanması Türkiye'de 600-620 gün sürmekte iken AB bu süre 496-589 gün aralığındadır. Maliyetlerde ise Türkiye ve AB birbirine yakın iken Yargı süreçlerinin kalitesi endeksinde Türkiye daha iyi durumdadır.

İflas Çözümü Endeksi

Tacir ya da tacir statüsündeki bir borçlunun artık borcunu ödeyememesi hali iflas olarak tanımlanmaktadır. Ticari bir iflastan tahsil edilebilen alacak oranı, tahsil için gereken zaman ve katlanması gereken maliyet, iflası sonuçlandırmak için gerekli yasal mevzuatın gücü ve yargısal süreç kalitesi İflasın Çözümü Endeksi kapsamında değerlendirilmekte olup, İşin Tasfiyesi İşlemleri veya İcra Takipleri olarak da bilinmektedir. İflasın Çözümü Endeksi, bir şirketin tasfiye prosedürleri için gereken süre (yıl olarak), tasfiye maliyetleri (borçlunun varlıklarının veya mülk değerinin yüzdesi olarak), borç verenin alacaklarının, şirketin yeniden organizasyonu, tasfiyesi veya icra yoluyla ne kadarlık bir kısmının kurtarılabilirdiğini göstermektedir (Koç vd. 2017: 31; Doind Business, 2020a). Endeks kapsamında ölçümlenen kriterlere göre Türkiye ve AB Karşılaştırması Tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo 11. İflas çözümü endeksinde Türkiye ve AB karşılaştırması (2019-2020)

Kriterlere Göre Karşılaştırma							
Kriter		Türkiye		AB Ortalaması*			
		2019	2020	2019	2020		
Genel Sıralama		109	120	35	37		
Geri kazanım oranı (dolar bazında sent)		14,7	10,5	38,6	38,5		
Zaman (yıl)		5,0	5,0	2,3	2,3		
Maliyet (Borçlunun varlıklarının yüzdesi)		14,5	14,5	13,2	13,3		
Ağırlıklı Sonuç (0 ise tasfiye; 1 ise işletmenin devamı)		0	0	N/A	N/A		
İflasın gücü çerçeve endeksi (0-16)		10,5	10,5	11,1	11,2		
İflas Çözümü Endeks Puanı (Kriterlere Göre İlgili Yıl Ortalaması, 100 Üzerinden)		40,7	55,5	38,5	55,7		
En İyi ve En Kötü AB Ülkelerine Göre Karşılaştırma							
En İyi AB Ülkeleri (İlk 3)				En Kötü AB Ülkeleri (İlk 3)			
2019		2020		2019		2020	
Sıra	Ülke	Sıra	Ülke	Sıra	Ülke	Sıra	Ülke
2	Finlandiya	1	Finlandiya	85	Litvanya	89	Litvanya
4	Almanya	4	Almanya	90	Lüksemburg	93	Lüksemburg
6	Danimarka	6	Danimarka	121	Malta	121	Malta

Kaynak: (Doing Business, 2020a; Doing Business, 2020b; Doing Business, 2019b).

Tablo 11’e bakıldığında Türkiye’nin genel sıralaması AB’nin oldukça gerisinde. Nitekim 2019-2020 yıllarında AB sırasıyla 35. ve 37. sırada yer alırken Türkiye sırasıyla 109. ve 120. sıradadır. Özellikle geri kazanım oranı bakımından Türkiye’nin kötü durumda olduğu görülmekle birlikte; zaman ve iflasın gücü çerçevesinde Türkiye yine AB’nin gerisindedir. Bu verilere göre Türkiye’de iflas çözümlerinde sorunlar yaşandığı geri kazanım ve zaman konusundaki sorunların çözülmesi

gerektiği anlaşılmaktadır. Araştırmada İYKE (2019-2020) kapsamında Türkiye ve AB karşılaştırmalarına ayrıntılı olarak yer verilmiş olmakla birlikte, genel bir görünüm ortaya koyabilmek adına ana endeks skorları bakımından Tablo 12’de genel durum gösterilmiştir.

Tablo 12. İYKE genel skorlarına göre Türkiye ve AB karşılaştırması

		AB’ye Göre	
		2019	2020
İşe Başlama Endeksi	Genel Sıralama	+	+
	Endeks Puanı	≅	≅
İnşaat İzinleri Endeksi	Genel Sıralama	-	-
	Endeks Puanı	≅	≅
Elektrik Alma Endeksi	Genel Sıralama	-	+
	Endeks Puanı	-	-
Tapulaştırma Endeksi	Genel Sıralama	+	+
	Endeks Puanı	-	≅
Kredi Alma Endeksi	Genel Sıralama	+	+
	Endeks Puanı	≅	-
Azınlık Yatırımcıları Korunması Endeksi	Genel Sıralama	+	+
	Endeks Puanı	-	+
Vergi Ödeme Endeksi	Genel Sıralama	-	+
	Endeks Puanı	-	≅
Sınır Ötesi Ticaret Endeksi	Genel Sıralama	-	-
	Endeks Puanı	-	≅
Sözleşmelerin Uygulanması Endeksi	Genel Sıralama	+	+
	Endeks Puanı	+	+
İflas Çözümü Endeksi	Genel Sıralama	-	-
	Endeks Puanı	≅	-

(+): İyi Durumda, (-): Kötü Durumda, (≅): Yakın ya da Eşit

Kaynak: İYKE (2019-2020) verilerine dayanarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 12’de görüldüğü üzere İYKE genel skorlarına göre karşılaştırma yapıldığında; Türkiye’nin AB’ye göre; İşe Başlama Endeksinde “iyi” durumda olduğu, İnşaat İzinleri Endeksinde “kötü” durumda olduğu, Elektrik Alma Endeksinde “kötü” durumda olduğu, Tapulaştırma Endeksinde “iyi” durumda olduğu, Kredi Alma Endeksinde “iyi” durumda olduğu, Azınlık Yatırımcıları Korunması Endeksinde “iyi” durumda olduğu, Vergi Ödeme Endeksinde “Yakın ya da Eşit” durumda olduğu, Sınır Ötesi Ticaret Endeksinde “kötü” durumda olduğu, Sözleşmelerin Uygulanması Endeksinde “iyi” durumda olduğu, İflas Çözümü Endeksinde “kötü” durumda olduğu görülmektedir.

Sonuç

İYKE, iş yapma sürecinde yatırımcılara ülke derecesini sunmakla birlikte karar noktasında tavsiyede bulunmamaktadır. Bu kapsamda İş Kurma Endeksinde (İKE) Türkiye 2019 yılında 78. sırada iken 2020 yılında 77. sıraya yükselmiştir. AB'nin ortalama sırası aynı dönem için 65 ve 68 olmuştur. İrlanda en iyi dereceye (10) sahip iken Polonya en kötü dereceye (128) sahiptir. Türkiye, İKE'de prosedür sayısı, zaman ve asgari sermaye bakımından AB geneline oldukça iyi durumda iken iş kurma maliyeti bakımından AB geneline göre daha yüksek kalmaktadır. Bu da İKE skorlamasında Türkiye'yi AB'ye göre geride bırakmaktadır. Bundan dolayı Türkiye'nin İKE kapsamında iş kurma maliyetlerini daha uygun seviyelere çekmesi gerektiği tespit edilmiştir. Örneğin Ticaret/Sanayi Oda kayıt bedelleri, Ticaret Sicil Gazetesi ilamları, noter ücretleri vb. konularında iyileştirme yapması gerekmektedir. Ancak bu maliyetlerin hesaplanması tutar ölçüsü yerine kişi başına gelirin yüzdesi ölçüsüne göre hareket edilmesi gerekmektedir. Nitekim Türkiye'de iş kurma maliyeti kişi başına gelirin %10,6'sı iken AB ortalaması % 4,6'dır. Arada iki kattan fazla bir fark vardır.

İnşaat İzinleri Endeksinde (İİE) Türkiye 2019 yılında 59 ve 2020 yılında 53. sırada yer almış ve aynı dönem için 53. ve 68. sırada yer alan AB'den yüksek bir skor elde etmiştir. Ayrıca Türkiye, İİE'de Bina kalite kontrol indeksi (0-15) skorlarında AB ile yakın değerlere sahip iken, zaman (gün) konusunda oldukça geride kalmıştır. Bu kapsamda Türkiye'de kontrol indeksi sürecinde mevcut durumunun sürdürülmesi zaman konusunda ise iyileştirmeler yapılması gerektiği görülmüştür.

Elektrik Alma Endeksinde (EAE) Türkiye genel sıralamada 2019 yılında 69. sırada iken 2020 yılında 41. sıraya yükselmiştir. Aynı dönem için AB ortalaması 52'dir. EAE'nde Türkiye zaman bakımından yaklaşık 55 gün süren işlemleri (başvuru, inceleme ve onay) 34 güne indirmiş ve Kw başına cent maliyeti de 2020 yılında bir önceki yıla göre azalmıştır. Bu iyileştirmeler Türkiye'nin 28 sıra birden yükselmesini sağlamıştır. Ayrıca Türkiye, arzın güvenilirliği ve tarife şeffaflığı konusunda AB'den iyi olmakla birlikte bunun sürdürülebilir olmasını sağlamalıdır.

Tapulaştırma Endeksinde (TE), Türkiye'nin genel skoru 2019 yılında 39 iken 2020 yılında 27. sıraya yükselmiştir. AB ortalaması her iki dönem için 54'tür. Türkiye'nin TE'de iyi derece elde etmesinin nedeni zaman (gün) bakımından AB'ye göre oldukça iyi durumda olmasıdır. Nitekim AB ortalaması 20 gün ve üzerinde iken Türkiye'de ortalama 4 günde tapu işlemleri tamamlanabilmektedir. Ancak tapu idarelerinin hizmet kalitesinde Türkiye, 2019 yılında genel sıralamada 23. iken 2020 yılında 27. sıraya gerilemiştir. Bundan dolayı tapu idaresi, tapu işlemleri ve süreçlerinde iyileştirmeler yapılması gerekmektedir.

Kredi Alma Endeksinde (KAE) Türkiye'nin genel sıralaması 2019 yılında 32 iken 2020 yılında 37'ye gerilemiştir. AB ortalaması ise aynı dönem için 71 ve 77 olmuştur. Türkiye'nin AB'nin ilerisinde ve genel olarak sıralamada yüksek değer elde etmesinin temel nedeni kredi kayıt bürosunun kapsamının tüm nüfusun yaklaşık %80'ini

kapsamasıdır. Bu geniş kapsam kredi bilgi derinliği endeksini de olumlu yönde etkilemiş ve Türkiye'yi üst sıralara taşımıştır.

Azınlık Yatırımcıların Korunması Endeksi (AYKE), Türkiye'nin genel sıralamadaki yeri 2019 yılında 26 ve 2020 yılında 21 olmuştur. AB ortalaması ise aynı dönem için 55 ve 48'dir. Türkiye'nin AYKE'de yüksek derece elde etmesinin nedenlerine bakıldığında hissedarlar için kolaylık endeksi ve hissedar hakları endeksi taşıyıcı olmuştur. Ancak Sahiplik kapsamı ve kontrol endeksi ile kurumsal şeffaflık endeksinde AB'nin gerisinde kalan Türkiye'nin bu alanda iyileştirme yapması gerektiği düşünülmektedir.

Vergi Ödeme Endeksinde (VÖE), Türkiye'nin genel sıralamadaki yeri 2019 yılında 80 ve 2020 yılında 26 olmuştur. AB ortalaması ise aynı dönem için 55 ve 44'tür. Türkiye'nin VÖE'deki büyük değişiminin nedenlerine bakıldığında; bir yıl içinde ödenen vergi sayısının (10) AB'ye göre (16) düşük olması, vergi ödemek için kayıt, dosyalama vb. için yıl/saat bakımından (170 saat) AB'ye göre (214 saat) iyi durumda olmasıdır. Dolayısıyla Türkiye'nin VÖE'deki iyi derecesinin nedeni işlem, saat ve prosedürden ileri gelmektedir. Ancak asıl önemli olan ödenen vergilerin yatırımcıya getirdiği yüke bakılmasıdır. Zira AB genelinde vergilerin toplam kâra oranı (%) 2019-2020 yıllarında ortalama %32 iken bu oran Türkiye'de ortalama %41 seviyesindedir. Başka bir ifade ile Türkiye; vergilere ilişkin nicel işlemler bakımından iyi durumda iken, tutar bakımından yatırımcılardan AB ortalamasına göre çok daha fazla vergi almaktadır.

Sınır Ötesi Ticaret Endeksinde (SÖTE) Türkiye'nin genel sıralamadaki yeri 2019 yılında 41 ve 2020 yılında üç puan gerileyerek 44 olmuştur. AB ortalaması ise aynı dönem için 14 ve 15'tir. Türkiye'nin SÖTE kapsamında skorunun AB'ye yüksek olması iki puan gerilemesinin nedenlerine bakıldığında; Türkiye'nin ihracat için gerekli süre, sınır uyumu belge/belgelendirme ortalama 340 saat iken AB'nin ortalaması 150 saattir. Bundan dolayı Türkiye'nin ihracatçılar için SÖTE alt endeksi olan ihracat için gerekli süre, sınır uyumu belge/belgelendirme süreçlerinde iyileştirme yapması gerekmektedir. Diğer yandan ihracat bedeli, sınır masrafları vb. ortalama 55 dolar iken AB'nin ortalaması 90 dolar ve üzerindedir. SÖTE skorlarına ithalat açısından bakıldığında Türkiye'nin durumu oldukça iyidir. Örneğin ithalat belge, süre, uyum vb. ihracata göre oldukça iyidir ve AB ortalamalarının da oldukça üzerindedir. Ancak ithalat skorlarının, ihracat skorlarına göre iyi durumda olması ithalatın ihracata göre daha kolay olduğu izlenimi vermektedir.

Sözleşmelerin Uygulanması Endeksi (SUE) Türkiye'nin genel sıralamadaki yeri 2019 yılında 19 ve 2020 yılında beş puan gerileyerek 24 olmuştur. AB ortalaması ise aynı dönem için 50 ve 50'dir. SUE'de Türkiye her ne kadar AB'ye göre iyi durumda olsa da, sözleşmelere ilişkin taahhütlerin yerine getirilmesinde ihtilafın/uyuşmazlığın çözümü Türkiye'de 600 gün ve üzerinde sürelerde çözümlenebilirken AB'de ortalama 500 günde çözüm sağlanabilmektedir. Çözüm sürecinde yargı süreçlerinin kalitesi endeksi Türkiye'nin 15 iken AB'ni skoru ortalama 11'dir. Bundan dolayı Türkiye'nin SUE kapsamında sürelerin kısaltılması ve yargı kalitesinin artırılmasına ilişkin önemler alması gerekmektedir.

İflas Çözümü Endeksinde (İÇE) Türkiye'nin genel sıralamadaki yeri 2019 yılında 109 ve 2020 yılında bir puan gerileyerek 120 olmuştur. AB ortalaması ise aynı dönem için 35 ve 37'dir. İYKE'de Türkiye'nin en kötü durumda olduğu alt endeks İÇE'dir. İcra ve iflas çözümü davalarında Türkiye'de geri kazanım oranı ortalama %13'lerde iken AB genelinde bu oran neredeyse üç kat farkla ortalama %38'dir. Diğer yandan özellikle iflas süreci Türkiye'de ortalama 5 yılda çözümlenebilirken AB'de ortalama 2,5 yılda çözümlenmektedir. Dolayısıyla İÇE bağlamında Türkiye'nin ciddi ve önemli bir değişim sağlaması gerektiği açıkça görülmektedir.

Genel olarak İYKE endeks skorlarında Türkiye'nin hukuki işlemlerde geride kaldığı, diğer fiziki süreç ve işlemlerde iyi durumda olduğu ya da iyileştirmelerin devam ettiği ifade edilebilir. Diğer yandan Yaşar ve Yaşar (2017) çalışmada da bulgularına göre iş yapma kolaylıkları endeksi sıralama göstergeleri ve genel endeks sıralamaları göz önüne alındığında tüm değişkenlerin ülkelerin gelişmişlik seviyeleriyle ilişkili olduğu anlaşılmıştır.

İYKE bakımından Türkiye ile AB'nin karşılaştırıldığı bu çalışmada genel olarak AB'ye yakın bir görünüm çizen Türkiye ekonomisi için şu öneriler sıralanabilir:

- İYKE'de yer alan nicel skorlardan ziyade nitelik arz eden skorlara bakılmalıdır. Örneğin vergi oranlarında iyileştirme yapılmalıdır.
- İcra ve iflas süreçlerinin çözümlenmesi hem süre hem de geri dönüş oranlarının artırılabilmesi için yasal ve idari düzenlemeler gereksinim vardır. Örneğin Türkiye'de genel olarak zengin patron fakir şirket yapıları söz konusu olup bu durumun dengelenmesi gerekmektedir.
- Sözleşmelere uyum, sözleşme ihtilaflarının çözülmesi ve tarafların menfaatleri koruyan sözleşme yapılarına ilişkin mevzuat düzenlemeleri yapılmalıdır. Örneğin sözleşmeden doğan hak, borç ve alacaklar, yasal süreçler sonuçlanıncaya kadar dondurulmaktadır. Bu durum borçlu lehine ve alacaklı aleyhine bir avantaja dönüşebilmektedir.
- İYKE tek başına bir ülkenin yatırım bakımında değerlendirilmesi için tek başına veri kaynağı olmamakla birlikte oldukça önemli bir veri kaynağıdır. Bu nedenle Türkiye'nin İYKE'de güçlü olduğu alanların geliştirilmesi ve zayıflıklarının giderilmesinde yönelik bir takım çalışmalar yapılması gerekmektedir.
- Benzer konuda araştırma yapacaklar için İYKE ile bağlantılı diğer endeksler arasında da ilişkili çalışmalar yapılması önerilebilir. Örneğin İYKE ve Kırılgan Ülkeler Endeksi verileri bütüncül olarak çalışılabilir.
- Sonraki araştırmacılar için İYKE ile toplam yabancı yatırım arasında korelasyonel ilişkilerin sınındığı bir araştırma önerilebilir.

Kaynakça

- APEC (2009). The Ease of Doing Business in APEC The Impact of Regulatory Reforms, APEC Economic Committee, Washington. <https://www.apec.org/Publications/2009/08/The-Ease-of-Doing-Business-in-APEC-The-Impact-of-Regulatory-Reforms>
- BDDK, (2007). Sermaye Ölçümü ve Sermaye Standartlarının Uluslararası Düzeyde Uyumlaştırılması Gözden Geçirilmiş Çerçeve Kapsamlı Versiyon, Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu, Ankara: BDDK Yayını.
- Demir, Yaşam, Küçükkaplan, İlhan (2017). Türk bankacılık sisteminde önleyici, kısıtlayıcı ve denetleyici düzenlemelere genel bir bakış. Ömer Halisdemir Üniversitesi İİBF Dergisi, 10(2), 207-221.
- Doing Business, (2019a). Economy Profile of Turkey Doing Business 2019 Indicators, <https://documents1.worldbank.org/curated/en/438351541154265866/pdf/131718-WP-DB2019-PUBLIC-Turkey.pdf>, (Erişim: 21.08.2021).
- Doing Business, (2019b). Region Profile of European Union (EU) Doing Business 2019 Indicators, <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Profiles/Regional/DB2019/EU.pdf>, (21.08.2021).
- Doing Business, (2020a). Economy Profile of Turkey Doing Business 2020 Indicators, <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/t/turkey/TUR.pdf>, (21.08.2021).
- Doing Business, (2020b). Region Profile of European Union (EU) Doing Business 2020 Indicators, <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Profiles/Regional/DB2020/EU.pdf>, (Erişim: 21.08.2021).
- Doshi, Rush, Kelley, Judith, Simmons, Beth (2019). The power of ranking: the ease of doing business indicator and global regulatory behavior. Faculty Scholarship at Penn Law, 73(3), 611-643.
- European Commission, (2017). EASE of Doing Business Thematic Discussions on Growth and Jobs, Brussels.
- Erdem, Ekrem. (2013). Para Banka ve Finansal Sistem, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Fibra, Adsina. (2018). The ease of doing business in indonesia. Journal of Business Strategy and Execution, 10(1), 32-51.
- Jafari-Sadeghi, Vahid (2020). The motivational factors of business venturing: opportunity versus necessity? a gendered perspective on european countries. Journal of Business Research, 113, 279-289.
- Karanja, Mwangi (2021). The ease of doing business in a development context. PWC Media, <https://www.pwc.com/rw/en/publications/ease-of-doing-business.html>, (Erişim: 24.06.2021).

- Koç, Erdem, Kadir Kaya, Mahmut Can Şenel (2017), "Dünyada ve Türkiye'de Ekonomik Göstergeler-İş Yapma/İş Kurma Kolaylığı Endeksi", Mühendis ve Makina, 58(685), 17-42.
- Malik, Seema, Jyoti. (2018). Ease of doing business and foreign direct investment: a review paper. Pacific Business Review International, 10(12), 76-84.
- Peker, Ali Aykut, Özdemir, Şefik., Polat, Yusuf, Karakışla, Enver (2016). Türkiye'de Muhasebe Eğitimi Etik Değerler ve Meslek Etiği Üzerine Literatür Taraması. International Journal of Human Sciences, 13(1), 869-880.
- Rogge, Nicky, Archer, Geoffrey (2021). Measuring and analyzing country change in establishing ease of doing business using a revised version of world bank's ease of doing business index. European Journal of Operational Research, 290(1), 373-385.
- Ruiz, Francisko, Cabello, Jose, Pérez-Gladish, Blanca (2018), "Building ease-of-doing-business synthetic indicators using a double reference point approach", Technological Forecasting and Social Change, (131), 130-140.
- Silatech, (2015). Improving the Business Regulatory Environment for Entrepreneurs and SMEs in Qatar, <https://www.freit.org/WorkingPapers/Papers/PoliticalEconomy/FREIT914.pdf>, (Erişim: 24.06.2021).
- Tan, K. G., Amri, M. and Merdikawati, N. (2018). A new index to measure ease of doing business at the sub-national level: Empirical findings from Indonesia". Cross Cultural & Strategic Management. <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/CCSM-01-2017-0009/full/html> (Erişim: 27.08.2022).
- World Bank, (2019). About doing business, doing business 2019, <https://www.doingbusiness.org/en/methodology>, (27.06.2021).
- World Bank, (2020). About doing business, doing business 2020, <https://documents1.worldbank.org/curated/en/688761571934946384/pdf/Doing-Business-2020-Comparing-Business-Regulation-in-190-Economies.pdf> (Erişim: 27.06.2021).